

GEORGE THOMSON

Η ΑΡΚΟΥΔΙΩΤΙΣΣΑ

Στὴν ἀνακοίνωση αὐτὴ θέλω νὰ σᾶς πῶ μερικὲς μου σκέψεις σχετικὲς μὲ τὶς τελευταῖες ἀνακαλύψεις τοῦ κ. Faure στὴ δυτικὴ Κρήτη. Ἐνδιαφέρομαι ἰδιαιτέρως γιὰ τὴ λατρεία τῆς Ἄρτεμης σὲ μορφὴ ἀρκουδάς. Τ' ἀπομεινάρια τῆς λατρείας αὐτῆς τὰ βρῆκε ὁ κ. Faure σ' ἓνα σπήλιο στὸ Ἄκρωτήρι, κοντὰ στὴν ἀρχαία Κυδωνία, καὶ μᾶς πληροφοροῦσε πὼς ἀκόμα καὶ σήμερον τὶς 2 τοῦ Φλεβάρη, γιορτάζεται ἐκεῖ ἓνα πανηγύρι τῆς Παναγίας Ἀρκουδιώτισσας¹.

Ἡ ἀδιάκοπη συνέχεια αὐτῆς τῆς λατρείας, ποὺ διατηρήθηκε ἀπὸ τὴ μινωικὴ ἐποχὴ ἴσαμε τὴ δική μας, τονίζει τὸ γεγονός, πὼς τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς θρησκείας, δὲ σβύστηκε στὰ τέλη τῆς ἀρχαιότητος, μὰ ζεῖ ἀκόμα καὶ σήμερον στὴν καθημερινὴ ζωὴ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἡ περιοχὴ αὐτὴ τῆς Κυδωνίας εἶναι ἡ μόνη τῆς Κρήτης, ὅπου βρέθηκε ἡ λατρεία τούτῃ τῆς ἀρκουδοθεᾶς. Ἐξω, ὅμως, ἀπὸ τὴν Κρήτη, βρίσκεται στὴν Ἀρκαδίαν, στὴν Ἀττικὴν, καὶ στὴ Βιθυνίαν. Καί, ὅπως ἔδειξα στὸ βιβλίον μου, Τὸ προϊστορικὸ Αἰγαῖον, ἡ ἀρκουδοθεὰ τούτῃ τῆς Ἀρκαδίας, τῆς Ἀττικῆς, καὶ τῆς Βιθυνίας, ἦταν θεὰ τῶν Πελασγῶν, ἐνὸς ἀπὸ τοὺς προελληνικοὺς λαοὺς ποὺ μῆκε στὸ Αἰγαῖον ἀπὸ τὴ νοτιοδυτικὴ Ἀνατολίαν. Θέλω τώρα νὰ βάλω τὴν ἐρώτησιν: Ἡ ἀρκουδοθεὰ τῆς Κυδωνίας ἦταν καὶ αὐτὴ πελασγικὴ;

Ὁ Ὅμηρος ἱστορεῖ στὴν Ὀδύσειαν, πὼς ἓνας ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Κρήτης ἦταν οἱ Κύδωνες, κ' ἓνας ἄλλος οἱ Πελασγοί². Κατὰ μίαν ἀρκουδοθεᾶν παράδοσιν, ποὺ μνημονεύει ὁ Πανσανίας, ὁ Κύδων, χτίστης τῆς Κυδωνίας, ἦταν μετανάστης ἀπὸ τὴν Ἀρκαδίαν. Ὁ πατέρας του ἦταν ὁ Τεγεάτης, χτίστης τῆς Τεγέας καὶ γιὸς τοῦ Λυκάονα, καὶ ὁ πατέρας τοῦ Λυκάονα ἦταν ὁ Πελασγός³.

Κατὰ τὴν ἴδιαν παράδοσιν, οἱ γιοὶ τοῦ Τεγεάτη δυσαρέστησαν τὴν Ἄρτεμιν, γιὰτὶ δὲ φρόντισαν καθὼς ἔπρεπε τὴ μητέρα της, τὴ Λητώ,

¹) Bulletin de Correspondance Hellénique, 84, 209-15. Οἱ μαρτυρίαι οἱ σχετικὲς μὲ τὴν ἀρχαίαν λατρεία τῆς ἀρκουδοθεᾶς θὰ βρεθοῦν στὸ βιβλίον μου, Τὸ Προϊστορικὸ Αἰγαῖον, ἑλληνικὴ ἔκδοσις, σσ. 115-119, 191-194.

²) Ὀδ. 19.177.

³) Πανσ. 4.34.7.

ὅταν ἔφτασε στὸν τόπο τους, καὶ γι' αὐτὸ μάλιστα ὁ Κύδων ἄφησε τὴν πατρίδα του καὶ μετανάστεψε στὴν Κρήτη.

Ἀπὸ τὶς παραδόσεις αὐτὲς βγαίνει τὸ συμπέρασμα, πὼς οἱ Κύδωνες ἦταν μετανάστες ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία, συγγενεῖς μὲ τοὺς Πελασγούς, καὶ ἔφεραν μαζί τους στὴν Κρήτη τὴν ἀρκουδοθεά, πού ἦταν προγονική θεὰ τοῦ πελασγικοῦ λαοῦ.

Βέβαια, οἱ Κρηῖτες οἱ ἴδιοι δὲ συμφωνοῦσαν μὲ τοὺς Ἀρκάδες γιὰ τὴν καταγωγή τῶν Κυδώνων. Κατὰ τὴ δική τους παράδοση, ὁ Κύδων γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Ἑρμῆ καὶ τὴν Ἀκακαλίδα, θυγατέρα τοῦ Μίνωα. Πρέπει ὅμως νὰ παρατηρηθεῖ, πὼς ὁ Ἑρμῆς ἦταν κι αὐτὸς πελασγικὸς θεός. Ἔτσι, καὶ οἱ δυὸ παραδόσεις μποροῦν νὰ συμβιβαστοῦν, ἂν ὑποθέσουμε πὼς διαιρέθηκαν οἱ Κύδωνες σὲ δυὸ κλάδους, τὸν ἀρκαδικὸ καὶ τὸν κρητικὸ, καὶ πὼς ὁ ἀρκαδικὸς μονάχα διατήρησε τὴ μνήμη τῆς κοινῆς τους καταγωγῆς.

Δὲν ξέρω ἂν τὸ σημερινὸ πανηγύρι τῆς Παναγίας Ἀρκουδιώτισσας, πού γίνεται στίς 2 τοῦ Φλεβάρη, ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὸ γάμο. Ξέρουμε, ὅμως, πὼς ὁ ἴδιος μῆνας, ὁ δεῦτερος μετὰ ἀπὸ τὸ χειμερινὸ ἡλιοστάσιο, ὀνομάζονταν στὰ ἀττικὰ Γαμηλιών, καὶ φαίνεται ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες παραδόσεις, πὼς τόσο στὴν Ἀρκαδία ὅσο καὶ στὴν Ἀττικὴ, μιὰ ἀπὸ τὶς ἱεροτελεστίες τῆς ἀρκουδοθεᾶς γιορταζόταν ἀπὸ ἐτοιμόπαντρα κορίτσια.

Ὁ ἀρκαδικὸς λαὸς ἐπῆρε τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὸν πρόγονό του τὸν Ἀρκάδα, ὄνομα πού σημαίνει τὸν ἀρκουδάνθρωπο. Κατὰ μιὰν ἄλλη ἀρκαδικὴ παράδοση, λίγο καιρὸ προτοῦ νὰ γεννηθεῖ ὁ Ἀρκάς, ἡ μάνα του, πού ἦταν μιὰ συντρόφισσα τῆς Ἄρτεμης, μεταμορφώθηκε σ' ἀρκουδα. Μὲ τὴν ἀρκαδικὴ αὐτὴ παράδοση πρέπει νὰ συγκρίνουμε καὶ μιὰν ἀττικὴ. Στὴ Βραυρώνα τῆς Ἀττικῆς, πού ἦταν κι αὐτὴ μιὰ πελασγικὴ κατοικία, οἱ παρθένες ἐχτελοῦσαν, πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο τους, ἕναν ἀρκουδοχορὸ. Κατὰ μιὰ τοπικὴ παράδοση, ὁ λαὸς τῆς Βραυρώνας ἐσκότωσε μιὰ φορὰ μιὰν ἀρκουδα, καὶ ἡ Ἄρτεμη θυμωμένη γι' αὐτό, τοῦ ἔστειλε ἕνα λοιμὸ, πού ἔπαψε ὅταν ἕνας τους τῆς θυσίασε μιὰ κατσίκα στολισμένη μὲ τὰ ροῦχα τῆς κόρης του.

Ὁ ἀρκαδικὸς μῦθος τῆς ἐτοιμόγεννης μάνας, πού μεταμορφώθηκε σ' ἀρκουδα, ἀντιστοιχεῖ στὴν ἀττικὴ ἱεροτελεστία, στὸν ἀρκουδοχορὸ τῶν ἐτοιμόπαντρων παρθένων. Ἡ παράδοση τῆς θυσίας, σημαίνει πὼς σὲ παλιότερους καιροὺς, τὸ θῦμα δὲν ἦταν μιὰ κατσίκα στολισμένη σὰν κορίτσι, μὰ ἕνα πραγματικὸ κορίτσι. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ τὸ βεβαιώνει μιὰ ἄλλη παράδοση, πού ἱστορεῖ πὼς οἱ Πελασγοὶ τῆς Λήμνου, πού λάτρευαν ἐκεῖ τὴ λεγόμενη Μεγάλῃ Θεᾷ, ἔκαναν ἐπιδρομὲς στὴν παραλία τῆς Ἀττικῆς, γιὰ νὰ ἀναρπάξουν κορίτσια, μὲ σκοπὸ τους νὰ

τὰ φέρνουν στή Λήμνο, καί νά τὰ θυσιάσουν ἐκεῖ στή Μεγάλη Θεά.

Ἔλες αὐτὲς οἱ παραδόσεις κατάγονται ἀπὸ τὰ ἔθιμα τῶν Πελασγῶν, ποὺ λάτρευαν τὴν ἀρκουδα, σὰν ἀρχηγέτιδα μητέρα τους, ἔχτελουσαν πρὸς τιμὴν τῆς ἕναν ἀρκουδοχορὸ, καί ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ τῆς θυσίαζαν μιὰ παρθένα. Τέτοια ἔθιμα, ἀνήκουν στὸ τοτεμικὸ στάδιο στὴν ἐξέλιξη τῆς θρησκείας.

Ἄν κι αὐτὴ εἶναι ἡ καταγωγή τῆς ἀρχαίας ἀρκουδοθεᾶς, ἔχουμε ἀκόμα τὴν ἀνάγκη νὰ ἐξηγήσουμε, πῶς συνέβη νὰ μεταφερθεῖ ἡ λατρεία τῆς ἀπὸ τὴν Ἄρτεμη στὴν Παναγία, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διατηρηθεῖ στὸ Ἀκρωτήρι ἴσαμε σήμερα. Γιὰ νὰ βαστάξει τόσο πολλοὺς αἰῶνες, πρέπει νὰ εἶχε κάποια μόνιμη σημασία γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ. Τί εἶναι, λοιπόν, ἡ σημασία αὐτή;

Τὴν ἀπάντηση στὴν ἐρώτηση αὐτή, δὲ θὰ τὴν πάρουμε οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀρχαιολόγους, ποὺ ἀπασχολοῦνται μονάχα μὲ τὰ συγκεκριμένα γεγονότα τῆς προϊστορικῆς ἀνθρωπότητας, οὔτε ἀπὸ τοὺς κλασικοὺς φιλόλογοι, ποὺ ἀναγνωρίζοντας μονάχα τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πολιτισμὸ, χάνουν ἀπ' τὰ μάτια τους τὴ συνεχόμενη ἴσαμε σήμερα ἐξέλιξή του. Θὰ τὴν πάρουμε ὅμως, ἴσως, ἀπὸ τοὺς ποιητές, ποὺ ἐνδιαφέρονται ἀκριβῶς γιὰ τὶς βαθύτερες σκέψεις καὶ λαχτάρες ποὺ κρύβει μέσα του ὁ ἄνθρωπος. Μιὰ ἀπὸ τὶς σκέψεις του αὐτὲς εἶναι ἡ ἰδέα τῆς Χρυσῆς Ἐποχῆς, τῆς ἐποχῆς ποὺ ὑπῆρχε κίβλας στὸ παρελθὸν καὶ θὰ ὑπάρχει ἀκόμα καὶ στὸ μέλλον, καὶ στὴν ὁποία ὅλη ἡ πλάση, λυτρωμένη ἀπὸ τὰ πάθη τῆς, θὰ ἐνωθεῖ σὲ εἰρήνη καὶ ἀγάπη.

Ὁ βαθυστόχαστός σας ποιητής, Ἄγγελος Σικελιανός, ἱστορεῖ σ' ἕνα του ποίημα, πῶς περπατοῦσε ἕνα βράδυ στὴν Ἱερὰ Ὀδὸ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὴν Ἐλευσίνα—καὶ λέει :

*Περπατητὴς μοναχικὸς στὸ δρόμο
ποὺ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα κι ἔχει
σημάδι του ἱερὸ τὴν Ἐλευσίνα.
Τί ἦταν γιὰ μένα αὐτὸς ὁ δρόμος πάντα
σὰ δρόμος τῆς Ψυχῆς... Κι ἡ πέτρα,
π' ἀντίκρισα σὲ μιὰ ἄκρη ριζωμένη,
θρονί μου φάνη μοιραμένο μου ἦταν
ἀπ' τοὺς αἰῶνες. Κι ἔπλεξα τὰ χέρια,
σὰν κάθισα, στὰ γόνατα, ξεχνώντας
ἂν κίνησα τὴ μέρα αὐτὴ ἢ ἂν πῆρα
αἰῶνες πίσω αὐτὸ τὸν ἴδιο δρόμο...*

Κι ἐνῶ καθόταν ἐκεῖ, εἶδε ἕναν ἀτσίγγανο ποὺ ὀδηγοῦσε δυὸ ἀργοβάδιστες ἀρκουδες :

...Καὶ νά, ὡς σὲ λίγο ζόγωσαν μπροστά μου
καὶ μ' εἶδε ὁ γύφτος,... ἔσυρε μὲ βία
τὶς ἀλυσσίδες. Κι οἱ δνὸ ἀρκοῦδες τότε
στὰ δνὸ τους σκώθηκαν βαριά. Ἡ μία,
(ἦταν ἡ μάνα φανερά)... σὰν προαιώνιο νά ταν
ξόανο Μεγάλῃς Θεᾶς, τῆς αἰώνιας Μάνας,
αὐτῆς τῆς ἴδιας ποὺ ἱερὰ Ὀλιμμένη,
μὲ τὸν καιρὸν ὡς πῆρε ἀνθρώπινη ὄψη,
γιὰ τὸν καιρὸ τῆς κόρης της λεγόνταν
Δήμητρα ἐδῶ, γιὰ τὸν καιρὸ τοῦ γιοῦ της
ποὺ πέρα ἦταν Ἀλκμήνη ἢ Παναγία.
Καὶ τὸ μικρὸ στὸ πλάγι της ἀρκοῦδι,
σὰ μεγάλο παιχνίδι, σὰν ἀνίδεο
μικρὸ παιδί, ἀνασκώθηκε κι ἐκεῖνο
ὕπάκοο, μὴ μαντεύοντας ἀκόμα
τοῦ πόνου του τὸ μακρὸς καὶ τὴν πίκρα
τῆς σκλαβιάς ποὺ καθρέφτιζεν ἡ μάνα
στὰ δνὸ πυρρά της ποὺ τὸ κοίτααν μάτια!

Κι' ἐνῶ ὁ ἀτσιγγανὸς φεύγοντας ξεμάκρυνε στὸ μούχρωμα ὀδηγών-
τας τὶς δνὸ ἀλυσσοδεμένες καὶ ἀργοβάδιστες ἀρκοῦδες, ὁ ποιητὴς ξανα-
πῆρε τὸν ἴδιο δρόμο:

Κι ἡ καρδιά μου, ὡς ἐβάδιζα, βογγοῦσε:
«Θά ρτει τάχα ποτέ, θε νά ρτει ἡ ὄρα
ποὺ ἡ ψυχὴ τῆς ἀρκοῦδας καὶ τοῦ γύφτου,
κι ἡ ψυχὴ μου, ποὺ Μυημένη τήνε κράζω,
θὰ γιορτάσουν μαζί;»...
Ἡ καρδιά μου, σὰ βυθίστη
ὡς νὰ πνίγηκε ἀκέρια στὰ σκοτάδια,
σὰ βυθίστηκε ἀκέρια στὰ σκοτάδια,
ἓνα μούρμουρο ἀπλώθη ἀπάνωθέ μου,
ἓνα μούρμουρο, κι ἔμοιαζ' ἔλεε: «Θά ρτει».

Ἔτσι, ὁ ποιητὴς σας ἐκφράζει, σὲ μιὰ χαρακτηριστικὰ ἑλληνικὴ
μορφῇ, μιὰ παγκόσμια λαχτάρα τῆς ἀνθρωπότητος.